

ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ УГРОЖАЮЩИХ ТЕНДЕНЦИЙ ВЫВОДА КАПИТАЛА

В статье рассмотрены процессы возникновения и реализации теневых экономических отношений в сфере купли-продажи товаров и услуг (трансфертное ценообразование) и движения денежных средств финансовых операций в Украине. Дана количественная оценка объемам вывода капитала из Украины. Определены основные негативные последствия для финансовой безопасности банковской системы Украины, вызванные выводом капитала, а также предложены возможные варианты минимизации вывода капитала в оффшорные юрисдикции.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, вывод капитала, оффшорные юрисдикции, финансовая безопасность, банковская система.

FINANCIAL SECURITY OF THE UKRAINE BANKING SYSTEM IN CONDITIONS OF DANGEROUS TRENDS OF CAPITAL LEAKAGE

The article deals with the processes of the emergence and realization of shadow economic relations in the sphere of the sale and purchase of goods and services (transfer pricing) and the movement of cash and financial transactions in Ukraine. A quantitative estimate of the amount of capital withdrawal from Ukraine is given. The main negative consequences for the financial security of the Ukrainian banking system caused by the withdrawal of capital are outlined, as well as possible options for minimizing the withdrawal of capital in offshore jurisdictions.

Key words: transfer pricing, capital withdrawal, offshore jurisdictions, financial security, banking system.

УДК 336

Васильчук В.В.

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ВТРАТИ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ЗЛОВЖИВАНЬ ІЗ ПДВ

Статтю присвячено проблемам зловживань із податком на додану вартість, які підривають фіскальну ефективність податку та виводять державні кошти до тіньового сектору. Показано важливість надходжень ПДВ до бюджету, розраховано показники податкового розриву та фіскальної ефективності. Описано схеми ухилення від сплати податку на незаконного відшкодування ПДВ. Проаналізовано роль бюджетного відшкодування в надходженнях із ПДВ. Наведено динаміку втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування та проаналізовано структуру податкових пільг. Надано рекомендації щодо зменшення корумпованості податку.

Ключові слова: податок на додану вартість, фіскальна ефективність, ухилення від оподаткування, бюджетне відшкодування, втрати бюджету, податкові пільги, податковий розрив.

Постановка проблеми. Податок на додану вартість є одним із найважливіших ресурсів поповнення доходної частини бюджету України. Водночас цей податок вважається найкорумпованішим в Україні: через різні схеми, пов'язані з податком, виводять у тінь мільярди гривень. Але відмивання коштів відбувається не тільки нелегальними шляхами, податкове законодавство також часто сприяє таким діям. На шляху до декларованого Україною зменшення корупції та тіньового сектору необхідно продовжити реформування ПДВ, яке могло б зменшити рівень зловживання цим податком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем функціонування та фіскальної ефективності ПДВ присвячено численні роботи вітчизняних учених, зокрема В. Адрущенка, В. Вишневського, А. Дриги, О. Зварич, П. Кулика, А. Крисоватого, І. Лютого, О. Озерчук, Л. Сідельникової, А. Соколовського та ін.

Мета статті. Головною метою роботи є оцінка податкового потенціалу ПДВ та спроба оцінити вплив різних факторів на зменшення фіскального потенціалу податку.

Виклад основного матеріалу. Податок на додану вартість є одним із головних джерел наповнення бюджету України. Для того щоб побачити важли-

вість надходжень від податку на додану вартість для бюджету і всієї економіки країни, наведено динаміку таких макроекономічних показників, як обсяги ВВП, доходи зведеного та державного бюджетів та надходження ПДВ (табл. 1). Як видно з табл. 1, ПДВ є бюджетоутворюючим податком, він становив 40% надходжень державного бюджету в 2017 р.

Незважаючи на величезні доходи, які приносить цей податок до бюджету, масштабні розкрадання ведуть до зменшення фіскального потенціалу ПДВ. Розглянемо різні методи для оцінки фіскальної ефективності податку.

Фіскальна ефективність – це спроможність податку забезпечувати наповнення бюджетів різних рівнів, а конкретні характеристики її вимірювання – це абсолютні обсяги та питома вага надходжень податку в доходах бюджетів і ВВП, рівень ефективної ставки податку, його продуктивності тощо [2, с. 119]. Одними з найпоширеніших показників, які використовуються у міжнародній практиці для визначення ефективності ПДВ, є коефіцієнт ефективності та коефіцієнт С-ефективності (с-efficiency).

Коефіцієнт ефективності ПДВ розраховується діленням частки ПДВ у ВВП на загальну ставку ПДВ. Цей показник відображає рівень віддачі національної економіки за рахунок податку на додану вартість, суми коштів якого акумулюються у державному бюджеті. Зростання показника вказує на збільшення частки ПДВ у ВВП, що є свідченням активнішої сплати ПДВ суб'єктами господарювання та, відповідно, вищої фіскальної ефективності податку [3, с. 78].

$$\text{Еф.} = \frac{\text{ПДВ}}{\text{ВВП}} \times \frac{100\%}{20\%} \quad (1)$$

Аналізуючи динаміку коефіцієнта ефективності за 2009–2016 рр. (табл. 2), можна зробити висновок, що найвищого значення досягав коефіцієнт у 2011 р. – 50%.

Оскільки під час розрахунку ВВП можливі помилки, більш доречною базовою величиною є сукупне споживання, що є ідеальною базою ПДВ. Коефіцієнт С-ефективності є відношенням надходжень ПДВ до споживання, поділене на стандартну ставку податку. Якщо коефіцієнт С-ефективності дорівнює 100%, то система ПДВ працює дуже добре [4, с. 3].

$$\text{С - Еф} = \frac{\text{ПДВ}}{\text{Кінцеві споживчі витрати}} \times \frac{100\%}{20\%} \quad (2)$$

Як видно з табл. 2, максимальне значення, якого досягав коефіцієнт, було зафіксовано також у 2011 р. – 80%.

Дані табл. 2 демонструють падіння всіх коефіцієнтів ефективності в 2008–2010 та 2012–2013 рр. Найбільшого значення показники ефективності досягли в 2011 р. Така ситуація спостерігалася завдяки позитивному впливу від зростання ВВП України, обсягів імпорту, оптового та роздрібного товарообороту, сприятливим умовам для ведення господарської діяльності. Мали місце й такі явища, як перевищення плану на 1,6 млрд. щодо стягнення податку на додану вартість, затримки у відшкодуванні податку, зміни оподаткування ПДВ виробників продукції зернового виробництва [3, с. 79].

Проаналізуємо надходження ПДВ за видами економічної діяльності. Для проведення детального аналізу надходжень податку на додану вартість із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) наведемо динаміку зміни ефективної ставки оподаткування за основними видами економічної діяльності, яку пропонує О. Зварич

Таблиця 1

Динаміка деяких макроекономічних показників у 2008–2017 рр., млрд. грн.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП, млрд. грн.	948	913	1094	1316	1408	1454	1566	1979	2383	2062*
Доходи зведеного бюджету, млрд. грн.	297	273	314	398	445	442	456	652	783	1016
Доходи державного бюджету, млрд. грн.	231	209	240	314	346	339	357	534	616	793
Под. надходження державного бюджету, млрд. грн.	167	148	166	261	274	262	280	409	504	627
Надходження ПДВ, млрд. грн.	92	84	86	130	138	128	139	178	235	314
Частка ПДВ у надход. зведеного бюджету, %	40%	40%	36%	41%	40%	38%	39%	33%	38%	40%

*За три квартали 2017 р.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таблиця 2

Динаміка показників ефективної ставки, продуктивності ПДВ та коефіцієнту ефективності протягом 2009–2016 рр.

№	Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Надходження ВВП (факт), млрд. грн.	913	1082	1302	1411	1455	1566	1979	2383
2	Надходження ПДВ, млрд. грн.	84	86	130	138	128	144	177	235
3	Кінцеве споживання домаш. господ., млрд. грн.	581	686	816	962	1057	1120	1325	1537
3	Коефіцієнт ефективності, %	46	39	50	49	44	46	44	49
4	Коефіцієнт С-ефективності, %	72	62	80	72	60	64	67	76

Джерело: складено за даними [1; 5]

**Ефективна ставка оподаткування ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)
за видами економічної діяльності, %**

Вид діяльності за КВЕД	2013	2014	2015	2016
Сільське, лісове та рибне господарство	0,5	0,4	0,5	2,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	7,2	8,2	12,9	9,3
Переробна промисловість	9,1	8,0	6,6	10,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	19,7	19,9	20,9	19,3
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	16,7	13,4	12,4	12,5
Будівництво	11,9	9,9	8,8	9,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,1	7,2	7,3	0,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,0	5,9	7,6	4,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	6,2	4,9	6,1	6,8
Інформація та телекомунікації	11,8	12,0	8,0	7,0
Фінансова та страхова діяльність	1,0	1,1	1,6	1,8
Операції з нерухомим майном	2,0	2,1	3,0	2,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	22,8	23,5	29,1	30,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	10,7	10,8	9,8	9,4
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1,0	0,8	0,6	0,7
Освіта	0,2	0,2	0,2	0,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,9	0,5	0,4	0,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2,0	1,2	1,3	1,5
Надання інших видів послуг	1,2	1,0	1,1	0,8
Ефективна ставка	7,4	6,9	7,3	5,7

Джерело: побудовано автором на основі [7]

[6] (табл. 3). Ефективна ставка оподаткування визначалася шляхом співвідношення суми податку на додану вартість, що надійшла до бюджету (збір ПДВ) до суми валової доданої вартості [6, с. 102]. Індекс показує фактичний рівень оподаткування, який застосовується у галузі. Як видно з табл. 3, ефективна ставка оподаткування ПДВ у 2016 р. становила 5,7% за номінальної ставки 20%. Така низька ставка свідчить про значний фіскальний потенціал податку та необхідність у реформах адміністрування.

Професійна, наукова та технічна діяльність – галузь економіки, де ефективна ставка найвища – 29,1% у 2015 р. та 30,1% у 2016 р. Відповідно до КВЕД, ця секція включає діяльність у сфері права та бухгалтерського обліку; діяльність головних управлінь; діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження; наукові дослідження та розробки; рекламну діяльність та ін. [8]. Отже, значний інтелектуальний потенціал України у часи падіння виробництва забезпечує країні значні надходження. Інші галузі з високою ефективною ставкою – це постачання електроенергії газу (19,3% у 2016 р.) та водопостачання, каналізація (12,5% у 2016 р.) Сфера ЖКГ теж має високу фіскальну ефективність через широку податкову базу та складність ухилення від сплати комунальних платежів населенням. У таких галузях, як освіта, охорона здоров'я і сільське та лісове господарство (до 2015 р.), ефективна ставка є меншою за 1%. Такий стан свідчить про високу тінізацію, значні ухилення від оподаткування у цих галузях. Сільське та лісове господарство – провідна галузь, яка нині через велику кількість пільг та значну частину відшкодувань

у загальних надходженнях не приносить бюджету відповідних коштів. Завдяки скасуванню низки пільг із 2016 р., відповідно до вимог МВФ, показники надходжень податку від галузі поліпшилися.

Отже, як бачимо, фіскальна ефективність ПДВ має потенціал для підвищення. Спробуємо оцінити максимальний дохід від збору ПДВ.

Оскільки економічна сутність ПДВ – оподаткування новоствореної вартості, то спробуємо оцінити потенційні надходження від ПДВ, якби вся додана вартість оподатковувалася. Припускаємо, що немає пільг, відшкодування ПДВ, схем уникнення та ухилення від оподаткування, відрахувань на адміністрування податку. Різниця між гіпотетично максимальною сумою, яку можна зібрати, та фактичними надходженнями ПДВ буде податковим розривом, величина якого буде показувати фіскальну ефективність податку.

Податковий розрив (tax gap) визначається як різниця між сумою податків, що теоретично повинні бути сплачені, та сумою податків, які фактично сплачені. Застосування концепції податкових розривів має подвійну мету – оцінювання ефективності адміністрування ПДВ та ідентифікацію основних загроз для податкової бази [9].

Як видно з табл. 4, найменшою величиною податкового розриву, обрахована на основі валової доданої вартості, протягом 2010–2016 рр. була в 2016 та 2011 рр. – 42%, коли стала функціонувати система електронного адміністрування ПДВ та ввели в дію Податковий кодекс.

Проведемо також оцінку податкового розриву на основі різниці між фактичними надходженнями ПДВ

Таблиця 4

Динаміка показника податкового розриву, обрахованого на основі валової доданої вартості, у 2010–2016 рр., млрд. грн.

	Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Валова ДВ	954	1122	1213	1283	1382	1689	2023
2	Надходження ПДВ	86	130	138	128	144	178	235
3	Потенційні надходження ПДВ (20%*р.1)	191	224	243	257	276	338	405
4	Податковий розрив (р.3-р.2)	105	94	105	129	132	160	170
5	Відхилення, %	55	42	43	50	48	47	42

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Таблиця 5

Динаміка показника податкового розриву, обрахованого на основі кінцевих споживчих витрат домогосподарств, у 2009–2017 рр., млрд. грн.

	Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
1	Кінцеве споживання ДГ	581	686	816	962	1057	1120	1317	1537	1333
2	Надходження ПДВ	84	86	130	138	128	144	178	235	224
3	Потенційні надходження ПДВ (20%*р.1)	116	137	163	192	211	224	263	307	267
4	Податковий розрив (р.3-р.2)	32	51	33	54	83	80	85	72	43
5	Відхилення, % (р.3/р.2*100%)	28	37	20	28	39	36	32	24	16

*Три квартали 2017 р.

Джерело: складено автором на основі [5]

та його потенційними надходженнями, обрахованими на основі кінцевого споживання домашніх господарств у 2008–2017 рр. Як видно з табл. 5, найменший рівень податкового розриву, як і в попередніх обрахунках, спостерігався у 2011 (20%) і 2016 (24%) рр. та в 2017 р. (16%). Найбільший – у 2013 р. (39%). Наявність великого податкового розриву свідчить про недосконалість адміністрування податку, наявність ухилень від сплати та велику кількість пільг.

Спробуємо оцінити фактори, які впливають на недоотримання бюджетом коштів від ПДВ.

Істотний вплив на дохідність ПДВ має тіньовий складник, адже ПДВ вважається найбільш корупційним податком України. Дослідники тіньової економіки В. Дубровський та В. Черкашин називають розкрадання ПДВ одним із найвагоміших факторів існування тіньового сектору в Україні. Дослідники виявили, що побудована в країні система адміністрування ПДВ є однією з найбільш обтяжливих для платників податків у Європі, а за даними Світового банку (рейтинг DB-2017), 56% часу, витраченого на сплату податків, український бізнес витрачає на дотримання вимог законодавства щодо сплати саме ПДВ. Водночас аналітики відзначають, що, незважаючи на незвичайну обтяжливість і незручність для користувачів, із запровадженням СЕА ПДВ в Україні «маргінальні податкові ями» зникли, вартість послуг «податкових ям» зросла у півтора-два рази, втрати бюджету від мінімізації ПДВ значно скоротилися [10].

Розглянемо такі важливі терміни, як «ухилення від податків» та «уникнення оподаткування». В Оксфордському тлумачному словнику уникнення податків (tax avoidance) розглядається як таке, що є наслідком мінімізації податкових зобов'язань законним шляхом із використанням податкових лазівок. На відміну

від нього ухилення від податків (tax evasion) трактується як приховування податкової бази і/або надання в податкові органи завідомо хибної інформації. В українській Економічній енциклопедії взагалі немає такого терміну, як «уникнення оподаткування». Але є термін «ухилення від сплати податків», під яким розуміють сукупність легальних та і незаконних способів приховування доходів від оподаткування [11, с. 113].

Якщо розглянути українське законодавство, то ці терміни можна співставити з визначеннями, наданими Міністерством фінансів України у своєму Листі № 31-20010-3-8/3337 від 25.04.2008 «Щодо схем мінімізації сплати податків». Так, схеми мінімізації податкових зобов'язань умовно розділені на дві категорії:

– до першої категорії належать схеми, що ґрунтуються на прогалинах законодавства або з використанням різних систем оподаткування, що застосовуються у національному законодавстві, з різним фіскальним навантаженням. Так, залежно від напрямів спрямування капіталу рівень оподаткування прибутку коливається від 0 до 36,25%;

– друга категорія схем мінімізації податкових зобов'язань пов'язана з прямим порушенням норм законодавства: ухиленням від оподаткування за рахунок підробки документів, невідображенням у податкових деклараціях податкових зобов'язань, використанням підставних («фіктивних») юридичних або фізичних осіб [12].

Найбільших збитків державі приносять саме схеми ухилення від сплати податків. Державна фіскальна служба у своєму звіті за 2016 р. оголосила інформацію щодо початку 1 026 досудових розслідувань та виявлення фактів ухилення від сплати ПДВ на суму 8,3 млрд. грн., у тому числі 84 кримінальних проваджень за фактами неправомірного використання спеціального режиму сільськогосподарських виробників

під час оподаткування ПДВ на суму 1,1 млрд. грн. та 36 проваджень за фактами порушень під час проведення нетипових для основного виду діяльності експортних операцій на суму 445 млн. грн. [13, с. 34].

Суть злочинної схеми відшкодування ПДВ полягає у створенні мережі суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, діяльність яких спрямована на безпідставне формування податкового кредиту з ПДВ для реальних підприємств шляхом проведення низки безтоварних операцій. Службові особи цих підприємств, заповнюючи декларації з ПДВ, вносять до них завідомо неправдиві відомості про таким чином створений податковий кредит із ПДВ та заявляють до відшкодування з бюджету [18].

Найбільш розповсюджені схеми способів ухилення від сплати податків та незаконного отримання відшкодування зображено на рис. 1.

Однією з найбільших проблем, пов'язаних із функціонуванням ПДВ, є наявність великих обсягів відшкодування ПДВ, у тому числі незаконних.

Як видно з табл. 6, обсяги бюджетного відшкодування з ПДВ зросли з 34 млрд. грн. у 2009 р. до 120 млрд. грн. у 2017 р., відшкодування за цей період зросло в 3,5 рази. Щодо частки ПДВ із вироблених товарів та послуг, яка була відшкодована, то за період з 2009–2017 рр. найменша частка була в 2011 та

2012 рр. – 51,6%, а найвища – у 2010 р. – 76%. Як видно з табл. 5, кожен рік виробники відшкодовують більше половини з надходжень вітчизняного ПДВ і найбільше повертають із бюджету коштів саме в кризові роки, наприклад у 2008–2010 та 2013–2015 рр. Позитивним моментом є те, що в 2017 р. частка ПДВ із вироблених товарів і послуг за вирахуванням бюджетного відшкодування в загальних надходженнях ПДВ піднялася до 35%. Частка ПДВ з увезених товарів у загальній структурі надходжень залишається високою – більше ніж 70%, що свідчить про імпорتنу залежність економіки.

Розглянемо також вплив наявності податкових пільг на ефективність надходжень ПДВ до бюджету. Обов'язковим елементом податкової політики будь-якої економічної системи світу є податкові пільги, через які опосередковано регулюють соціально-економічні пропорції. Податкові пільги, з одного боку, – це стимулюючий важіль розвитку національної економіки, що забезпечує розвиток певних видів діяльності, галузей та регіонів. З іншого – наповнення бюджету перекладається на інших платників податків, що створює нерівномірне податкове навантаження, надаючи окремим суб'єктам господарювання більш вигідні умови, одночасно знижуючи конкурентоспроможність інших підприємств [15, с. 197].

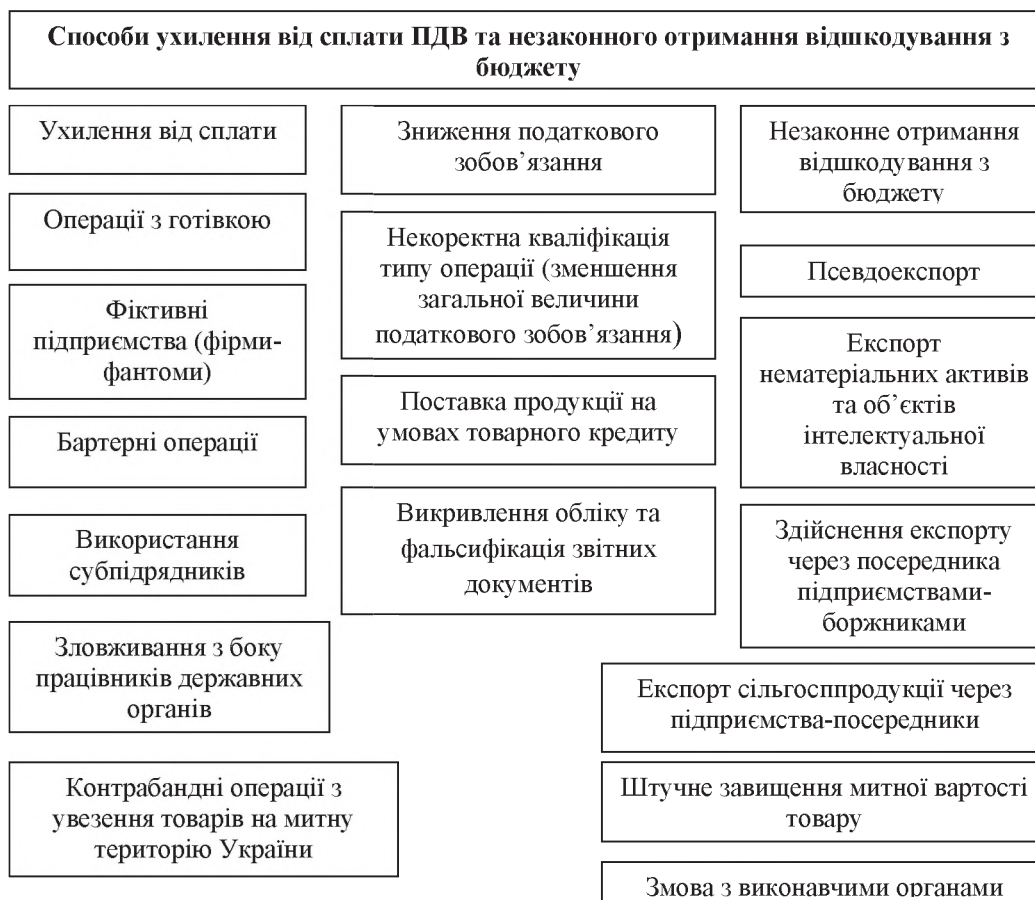

Рис. 1. Класифікація способів ухилення від сплати ПДВ та незаконного отримання відшкодування податку з бюджету [14, с. 13]

Таблиця 6

Динаміка структури податку на додану вартість, сплаченого до державного бюджету України в 2009–2017 рр.

Код	Надходження	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
14010000	ПДВ, млрд. грн.	84	86	130	139	128	139	178	235	314
14010100	ПДВ із вироблених в Україні товарів, млрд. грн.	46	53	76	83	84	81	107	139	180
14010200	Бюдж. відшкодув., млрд. грн.	34	41	43	46	53	50	68	94	120
-	ПДВ із вироблених в Україні товарів (за вирахуванням бюдж. відшкод.), млрд. грн.	11	13	337	37	31	31	39	54	63
14010300	ПДВ з увезених товарів, млрд. грн.	73	73	96	101	96	107	139	181	250
-	Частка ПДВ із вироблених в Україні товарів, яка була відшкодована, %	75	76	56	56	63	62	63	67	67
-	Частка ПДВ із вироб. в Україні товарів (за мінусом бюдж. відшкод.) в загальних надходж. ПДВ, %	13	15	26	26	24	22	22	23	35
-	Частка ПДВ з увезених товарів у загальних надходженнях від ПДВ, %	86	85	74	73	75	77	78	77	80

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таблиця 7

Втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування за видами податків і зборів та кількістю пільговиків станом на 01.01.2016

Податки та збори	Сума пільг, млн. грн.	Питома вага, %	Кількість пільговиків	Питома вага, %
Податок на прибуток підприємств	236990,6	0,4	391	0,9
Податок на додану вартість	50490821,2	91,2	21851	49,0
Акцизний збір з вітчизняних товарів	868147,5	1,6	13	0,0
Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки	3757150,2	6,8	22303	50,0
Інші (збір на місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір, акцизний збір з імпортованих товарів)	237,7	0,0	9	0,02

Джерело: побудовано на основі [7]

Відповідно до ст. 30 Податкового кодексу, податкова пільга – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов’язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплати ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав. Податкова пільга надається шляхом:

- податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- звільнення від сплати податку та збору;
- зменшення податкового зобов’язання після нарахування податку та збору;
- встановлення зниженої ставки податку та збору [16].

Розглянемо структуру пільгового оподаткування та місце в ній податку на додану вартість. Як видно з табл. 7, ПДВ займав перше місце серед інших податків за сумами пільг (91,2%) та кількістю пільговиків (49%) у 2015 р.

Наведемо також динаміку сум податкових пільг із ПДВ, що є втратами доходів бюджету протягом 2005–2016 рр. Як бачимо з табл. 6, суми втрат бюджету, понесених через надання пільг із ПДВ, поступово збільшувалися з 2005 р. (11,5 млн. грн.), поки не досягли найвищого рівня в 2011 р. (41,4%). Свого піку сума втрат за період досягла в 2015 р. – половина суми наданих пільг була втратами бюджету. У 2016 р. цифра втрат

зменшилася більше ніж наполовину – до 22,9 млн. грн. Отже, як видно з наведених цифр, держава втрачає мільйони гривень через неефективне надання пільг.

У міжнародній практиці надання пільг часто має соціальний ефект. В Україні теж є така практика. Наприклад, відповідно до Бюджетного кодексу, звільняються операції з постачання продуктів дитячого харчування, послуг зі здобуття освіти та охорони здоров’я тощо. Також держава може стимулювати окремі галузі, надаючи їм преференції. В Україні останні роки галуззю, яку активно підтримують, є сільське господарство. Так, у 2015 р. МВФ висунув вимогу до України щодо скасування податкових пільг для цього сектору. Експерти фонду підрахували, що пільги для аграріїв обходяться бюджету в 30 млрд. грн., половина яких пов’язана з ПДВ [17]. Тим не менше, у 2016 р. була відмінена пільга з оподаткування операцій із постачання на митній території України та операцій із вивезення в митному режимі експорту зернових та технічних культур, а із січня 2017 р. був скасований спеціальний режим оподаткування ПДВ у сфері сільського і лісового господарства (за даними ДФС), як і вимагав МВФ. Так, у період із 2011 по 2015 р. найбільше втрат бюджет поніс саме через надання пільги під кодом 14010450 – спеціальний режим оподаткування для сільського господарства. За даними ДФС, у 2011 р. сума втрат бюджету

Динаміка сум податкових пільг із ПДВ, що є втратами доходів державного бюджету, протягом 2005–2016 рр., млн. грн.

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Втрати	11,5	12,5	16,0	20,6	25,5	34,0	41,4	30,3	26,2	26,7	50,5	22,9

Джерело: побудовано на основі даних [7]

становила 12 426 млн. грн., у 2012 р. – 13 956 млн. грн., у 2013 р. – 12 120 млн. грн., у 2014 р. – 18 170 млн. грн., у 2015 р. – 39 360 млн. грн.

На жаль, в Україні надання пільгового оподаткування часто спрямоване не на підтримку важливих галузей, а на задоволення бізнес-інтересів окремих груп, наближених до влади. Для прикладу можна розглянути 2011 р., коли втрати у сумі пільг були найбільшими – 49,1%. Наведемо деякі з пільгових груп [7]:

- до 1 січня 2014 р. звільнялися операції з постачання зернових культур. Втрати бюджету в 2011 р. становили 4 418 млн. грн.;
- до 1 січня 2017 р. звільнялися операції з постачання відходів та брухту чорних та кольорових металів, а також паперу та картону для утилізації. Втрати бюджету в 2011 р. становили 2 303 млн. грн.;
- до 1 січня 2014 р. звільнялися операції з постачання деревини. Втрати бюджету в 2011 р. становили 861 млн. грн.;
- до 31 грудня 2012 р. звільнялися операції з постачання природного газу, ввезеного на територію України НАК «Нафтогаз». Втрати бюджету в 2011 р. становили 574 млн. грн.;

– до 1 січня 2014 р. звільнялися операції з постачання технічних культур. Втрати бюджету в 2011 р. становили 338 млн. грн.

Такі дії приводять до цілком легального відмивання коштів із бюджету, зменшення конкуренції та погіршення добробуту населення. При цьому поширення податкових пільг звужує базу оподаткування і несправедливо перекладає податковий тягар на ефективні підприємства, які не користуються податковими пільгами (як правило, це представники середнього бізнесу). Всі ці фактори зумовлюють виникнення податкових утрат, неефективний перерозподіл податкових надходжень, порушення макроекономічної та фіскальної стабільності [15, с. 203].

Висновки. Отже, як видно з проведеного аналізу, бюджет України недоотримує мільйони гривень унаслідок схем із розкрадання ПДВ, великих обсягів відшкодувань та наданих пільг, недосконалого адміністрування. Для забезпечення зменшення зловживань з ПДВ необхідно:

- зменшити перелік пільг із ПДВ;
- скасувати обкладання товарів за ставкою 0%;
- посилити покарання за порушення податкового законодавства.

Список літератури:

1. Веб-портал Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.
2. Горин В. Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість. Галицький економічний вісник. 2013. № 2(41). С. 119.
3. Кулик П.Л. Фіскальний потенціал податку на додану вартість в Україні та його реалізація: дис. ... канд. ек. наук: 08.00.08. Ірпінь, 2015. С. 78–79.
4. Легейда Н., Сологуб Д. Моделювання надходжень ПДВ від податку на додану вартість (ПДВ) у країнах з перехідною економікою: на прикладі України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2003. № 22. С. 3.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Зварич О.В. Податкові надходження: методологія прогнозування: монографія. Київ: Нац. торг.-ек. ун-т, 2013. С. 102.
7. Веб-портал Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
8. КВЕД 2010. Назва видів економічної діяльності та пояснення до них. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_M.html.
9. Методичні рекомендації щодо оцінки ефективності адміністрування ПДВ Державною фіскальною службою України. URL: http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/NAD/019_RA-GAP_03_03_2015.pdf.
10. Дубровський В., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/унікнення оподаткування в Україні; Інститут соціально-економічної трансформації. 2017. URL: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/111-porivnialnyi-analiz-fiskalnoho-efektu-skhem>.
11. Адміністрування як фактор фіскальної та регуляторної ефективності оподаткування: монографія / В.Л. Андрущенко, О. Іванишина, Ю. Панура, О. Смірнова, О. Солдатенко; ред. В. Л. Андрущенко; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2014. С. 112–114.
12. Щодо схем мінімізації сплати податків очима МФУ. URL: <http://ua-info.biz/legal/baseww/ua-emwgre.htm>.
13. Звіт про виконання плану роботи Державної фіскальної служби України на 2016 рік. С. 34. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/199244.pdf>.

14. Волканов В.Д. Механізм справляння податку на додану вартість в Україні: автореф. дис. ... канд. ек. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Одеса, 2006. С. 13.
15. Паянок Т.М. Статистичний аналіз втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування. Науковий вісник Національного університету ДПС України. 2013. № 3. С. 197, 203.
16. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-17. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
17. МВФ наполягає на скасуванні податкових пільг для українських аграріїв. URL: <http://economics.unian.ua/agro/1090535-mvf-napolyagaє-na-skasuvanni-podatkovih-pilg-dlya-ukrajinskih-agrarijiv.html>.
18. Федчишин Ю.А. Виявлення схем незаконного відшкодування податку на додану вартість, що ґрунтуються на використанні «податкових ям» Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1(3). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2012_1\(3\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2012_1(3)_16).

ПОТЕРИ БЮДЖЕТА УКРАИНЫ В РЕЗУЛЬТАТЕ ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЙ С НДС

Статья посвящена проблемам злоупотреблений с налогом на добавленную стоимость, которые подрывают фискальную эффективность налога и выводят государственные средства в теневой сектор. Показана важность поступлений НДС в бюджет, рассчитаны показатели налогового разрыва и фискальной эффективности. Описаны схемы уклонения от уплаты налога и незаконного возмещения НДС. Проанализирована роль бюджетных возмещений в бюджетных поступлениях от НДС. Приведена динамика потерь бюджета вследствие льготного налогообложения и проанализирована структура налоговых льгот. Даны рекомендации по уменьшению коррумпированности налога.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, фискальная эффективность, уклонение от налогообложения, бюджетное возмещение, потери бюджета, налоговые льготы, налоговый разрыв.

ESTIMATION OF UKRAINIAN BUDGET LOSSES WARNED BY VAT FRAUDS

The article is devoted to the problems of value added tax abuses, which lead to the fiscal efficiency decrease and growth of the shadow sector. The significance of VAT proceeds in the budget revenues is shown. The indicators of Tax breaks and fiscal efficiency are calculated. The tax evasion schemes for unlawful VAT refunds are described. The role of budget reimbursement in VAT proceeds is analyzed. The dynamics of budget losses due to preferential taxation is given; the structure of tax privileges is analyzed. Recommendations for reducing corruption component of the tax were provides.

Key words: value added tax, fiscal efficiency, tax evasion, budget reimbursements, budget loss, tax breaks.